

Хмельницький національний університет
Факультет економіки і управління
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації за матеріалами управління фінансів виконавчого комітету Старосинявської селищної ради Хмельницького району Хмельницької області

Рівень вищої освіти бакалавр

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Назва

КВРФБС.019283.01.14.00

Виконав студент IV курсу група ФБС-19-1 _____ Вячеслав РУДЕНКО
Шифр Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник канд. техн. наук, доцент _____ Ірина ФОРКУН
Науковий ступінь, звання Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Нормоконтролер _____
Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:
Завідувач кафедри ФБСС _____ Ніла ХРУЩ
Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

_____ 2023 р.

Хмельницький 2023

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Теоретико-методичні засади фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації	7
1.1 Сутнісна характеристика та класифікація видів фінансових ресурсів територіальних громад	7
1.2 Концептуальна модель фінансового забезпечення розвитку територіальних громад та оцінка рівня їх фінансової спроможності в умовах децентралізації	15
2 Аналітико-практичні аспекти фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації	23
2.1 Аналітична оцінка фінансового забезпечення розвитку територіальних громад на макро- та мікроекономічних рівнях за матеріалами управління фінансів виконавчого комітету Старосинявської селищної ради в 2020-2022роках	23
2.2 Удосконалення фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації та воєнного стану	36
Висновки	45
Список використаних джерел	49
Додатки	53

Вступ

Збалансованість фінансової системи України та ефективність її функціонування можлива лише за умови забезпечення фінансової самостійності та фінансової спроможності кожної окремої території. Сучасна теорія і практика бюджетного регулювання супроводжується новими викликами, які стоять перед територіальними громадами (ТГ) в контексті їх фінансового забезпечення та розвитку, що пов'язано із повномасштабним російським вторгненням. А тому досягнення реальної фінансової самостійності та фінансової спроможності місцевого самоврядування в умовах децентралізації та воєнного стану є важко вирішуваним завданням і потребує комплексної оцінки та обґрунтування, що й свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Теоретичним та прикладним засадам фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, зокрема: Борщ Г. [23], Варцаба В. [28], Васильченко Г. [2], Кириленко О. [11], Крайник О. [12], Павлович-Сенета Я. [14], Пилипенко Я. [15], Подзізей О. [16] та ін.

Високо оцінюючи наукові здобутки зазначених вчених-економістів у досліджувані дані питання, необхідно відмітити, що в умовах децентралізації та воєнного стану в Україні немає однозначних відповідей на ряд запитань щодо оптимальної структури джерел фінансування розвитку територіальних громад.

Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації та воєнного стану в Україні.

Досягнення поставленої мети ґрунтується на вирішенні у кваліфікаційній роботі таких завдань:

- дати сутнісну характеристику та систематизувати існуючі підходи до класифікації видів фінансових ресурсів територіальних громад;
- сформулювати концептуальну модель фінансового забезпечення розвитку територіальних громад та визначити індикатори оцінки рівня їх фінансової спроможності в умовах децентралізації;
- здійснити аналітичну оцінку фінансового забезпечення розвитку територіальних громад на макро- та мікроекономічних рівнях за матеріалами управління фінансів виконавчого комітету Старосинявської селищної ради в 2020-2022 роках;
- визначити напрями удосконалення фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації та воєнного стану.

Об'єктом дослідження є процеси фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні засади фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.

Для досягнення визначеної в роботі мети та вирішення поставлених завдань використано наступні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: синтезу, групування, порівняння, структурно-логічного аналізу, графічний тощо.

Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові акти України; офіційні дані Міністерства фінансів України та Міністерства розвитку громад та територій України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, фінансова звітність управління фінансів виконавчого комітету Старосинявської селищної ради.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Основний зміст роботи викладено на 53 сторінках. Робота містить 12 таблиць та 4 рисунки. Список використаних джерел включає 30 найменувань.

1 Теоретико-методичні засади фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації

1.1 Сутнісна характеристика та класифікація видів фінансових ресурсів територіальних громад

Наразі Україна знаходиться на такому етапі, коли в умовах повномасштабного російського вторгнення необхідно забезпечувати функціонування і розвиток всіх ланок фінансової системи нашої держави, встановлювати довготривалі відносини та співпрацю з провідними країнами світу, реалізувати євроінтеграційний вектор розвитку. «Однією з базових реформ, що забезпечує шлях до подальших прогресивних перетворень є реформа децентралізації управління» [10]. Досвід країн Європейського Союзу (ЄС) довів, що рушійною силою соціального та економічного розвитку територій є місцеве самоврядування.

«Децентралізація в Україні - це не просто передача повноважень, ресурсів та компетенції вирішувати основні питання життя на найбільш наближеному до людини рівні, де це можна зробити найефективніше (відповідно до принципу субсидіарності), а створення базового суб'єкта місцевого самоврядування - спроможної територіальної громади» [24].

В Україні «міське самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст» [20].

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» «територіальна громада - жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що

мають єдиний адміністративний центр» [20]. Територіальні громади, згідно із законодавством, «можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування (ОМС) та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову» [20].

Територіальні громади самостійно визначають перспективи свого розвитку відповідно до потреб та позицій їх мешканців. Держава у даному процесі виконує захисну та регуляторну функцію. Таким чином, територіальна громада займає одне із провідних місць у контексті формування фундаменту якісно нової системи місцевого самоврядування.

Фінансова діяльність територіальних громад передбачає: вибір оптимальної структури джерел фінансування; збалансування доходів і видатків територіальних громад у часі; вибір оптимальних напрямків використання фінансових ресурсів; збереження необхідного рівня ліквідності; ефективне управління зобов'язаннями.

Функціонування органів місцевого самоврядування забезпечує їх легітимність та достатні фінансові ресурси. «Тобто вони повинні сприйматись як провідний інститут для забезпечення загально визнаних суспільством норм і цінностей (критеріями легітимності є те, що оцінка власної діяльності органів місцевого самоврядування повинна збігатися з оцінками тих, на кого її спрямовують) та мати змогу нагромаджувати кошти зі своїх джерел для забезпечення суспільного добробуту на місцевому рівні» [11].

Фінансові ресурси слід розглядати як надзвичайно важливий вид ресурсного забезпечення громади. Оскільки можливостей отримання фінансових ресурсів в територіальній громаді є досить багато, то «виникає необхідність у класифікації їх джерел, визначенні особливостей, розгляду альтернативних джерел мобілізації ресурсів з урахуванням ряду обмежуючих факторів та можливих способів використання» [23].

Класифікація джерел фінансових ресурсів ТГ подана в таблиці 1.1. Вони включають: бюджетні, кредитні, грантові, інвестиційні та інші їх види.

Таблиця 1.1 – Класифікація джерел фінансових ресурсів територіальних громад

Джерела фінансування діяльності ТГ	Види джерел фінансових ресурсів	Особливості джерел фінансування
Бюджетні	<ul style="list-style-type: none"> - кошти державного бюджету - дотації та субвенції; - кошти місцевих бюджетів - надходження від податків та зборів, від оренди та продажу об'єктів комунальної власності; - кошти Державного фонду регіонального розвитку - фінансування проєктів ТГ 	Фінансові ресурси державного та місцевих бюджетів, які використовуються для забезпечення соціально-економічного розвитку ТГ
Кредитні	<ul style="list-style-type: none"> - кредити вітчизняних та іноземних банків; - кредити інших фінансово-кредитних установ; - кредити міжнародних організацій та фондів; - р-2-р кредитування 	Кредитні ресурси, які можуть залучатися радою ТГ, комунальними підприємствами, приватними суб'єктами господарювання і використовуватися ними на умовах строковості, платності та поверненості. Використання кредитних ресурсів здійснюється в межах видатків бюджету ТГ, самостійного управління та виконання зобов'язань за ними комунальними підприємствами та приватними суб'єктами господарювання, де рада ТГ може виступати в ролі гаранта
Грантові	<ul style="list-style-type: none"> - державна грантова підтримка; - гранти від національних та міжнародних донорських організацій; - проєкти та програми міжнародної технічної допомоги 	Фінансові ресурси, які отримані для забезпечення фінансування розвитку ТГ і є безповоротними, не передбачають виникнення боргових зобов'язань та сплати відсотків за користування ними
Інвестиційні	<ul style="list-style-type: none"> - краудінвестинг; - використання цінних паперів; - інвестування в інноваційні проєкти; - інвестування в інфраструктурні проєкти; - муніципальні облігації 	Фінансові ресурси, які акумулюються для потреб ТГ і спрямовуються на реалізацію конкретного проєкту чи програми вони передбачають залучення значних обсягів фінансових ресурсів, зокрема й на умовах спільного інвестування, тривалий термін їх використання та розподіл потенційних прибутків і ризиків між суб'єктами інвестування.
Інші	<ul style="list-style-type: none"> - благодійні внески від мешканців ТГ чи зовнішніх осіб або організацій; - краудфандинг; - фінансові ресурси, одержані в результаті реалізації проєктів корпоративної соціальної відповідальності суб'єктів господарювання, що функціонують на території громади 	Фінансові ресурси, що акумулюються для потреб ТГ і використовуються для реалізації конкретного проєкту чи програми, мають безповоротну основу, тривалий термін використання, розподіл потенційних прибутків і ризиків здійснюється між суб'єктами інвестування.

Джерело: складено за даними [1, 8]

Бюджетні джерела фінансування ТГ є основною формою фінансування. «Такі фінансові ресурси можуть надаватися у вигляді цільових та нецільових надходжень, а використовуються зазвичай на розвиток інфраструктури територіальної громади, а також для забезпечення потреб соціального та економічного розвитку її населення [8].

Провідне місце серед фінансових ресурсів, що нагромаджуватимуться на відповідній території, посідає централізований фонд фінансових ресурсів – місцевий бюджет, розмір якого безпосередньо визначає реальний обсяг повноважень органів місцевого самоврядування (ОМС), що може бути реалізований в поточному бюджетному періоді. В місцевому бюджеті передбачається збалансування доходів і видатків для забезпечення виконання власних та делегованих повноважень, що покладаються на органи місцевого самоврядування.

«Органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються відповідно до законодавства власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до законодавства» [20].

«Делеговані повноваження - повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування згідно із законодавством, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад» [20].

У Бюджетному кодексі України питанню формування та використання місцевих бюджетів присвячено Розділ III «Місцеві бюджети», що складається з двох глав: глави 11 «Надходження та витрати місцевих бюджетів (статті 63-74) та глави 12 «Складання, розгляд, затвердження, виконання та звітність місцевих бюджетів» (статті 75-80) [1]. В них визначено концептуальні положення та принципи щодо побудови й функціонування місцевих бюджетів.

Склад доходів і видатків місцевого бюджету подано на рисунку 1.1.

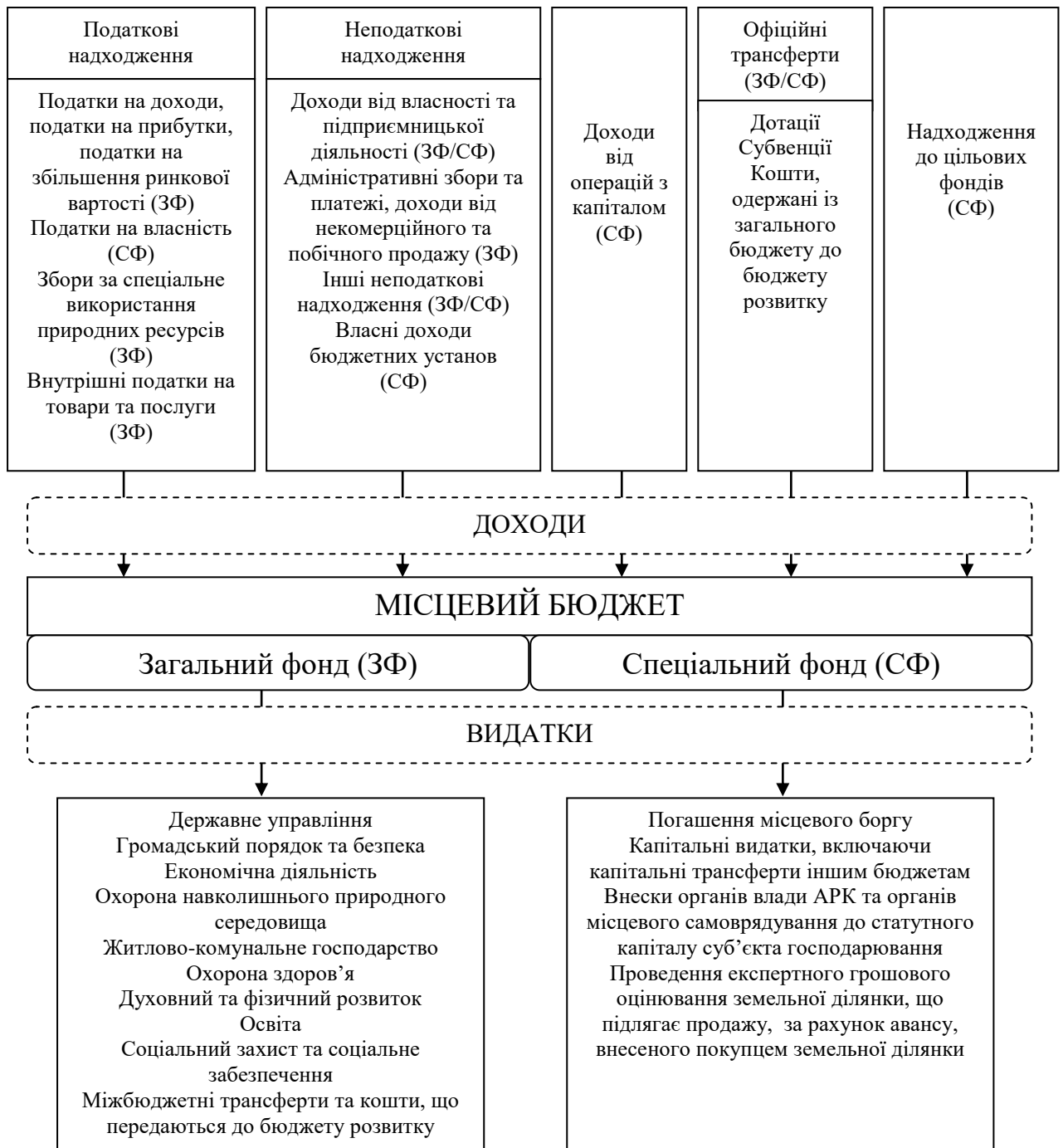

Рисунок 1.1 – Склад доходів і видатків місцевого бюджету

Джерело: складено за матеріалами [1, 30]

Формування доходів місцевих бюджетів відбувається за рахунок власних джерел, визначених законодавством, та «закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів» [20].

У Бюджетному кодексі України та законі про Державний бюджет України безпосередньо визначається склад доходів місцевих бюджетів, які відповідно до вимог даних нормативних документів зараховуються до загального чи спеціального фонду місцевого бюджету. «У складі надходжень спеціального фонду місцевого бюджету виділяються надходження бюджету розвитку» [20].

Кошти державного бюджету, які передаються до місцевих бюджетів у вигляді дотацій та субвенцій, затверджуються законом про Державний бюджет України для кожного місцевого бюджету відповідно до положень Бюджетного кодексу України, можуть розподілятися радами відповідного рівня між відповідними місцевими бюджетами та використовуватися для забезпечення фінансування спільних проектів відповідних ТГ.

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) створюється у складі державного бюджету, визначається в обсязі не менше 1,5 % прогнозного річного обсягу доходів ЗФ проекту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період. Кошти ДФРР спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що передбачають розвиток регіонів та відповідають пріоритетам, визначеним Державною стратегією регіонального розвитку [5] і регіональними стратегіями розвитку, у наступних пропорціях:

- «30 % - на реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, які забезпечують виконання завдань, визначених Державною стратегією регіонального розвитку;

- 70 % - на реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, які забезпечують виконання завдань, визначених відповідними регіональними стратегіями розвитку та планами заходів з їх реалізації» [1].

На реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що передбачають розвиток регіонів у частині розвитку спортивної інфраструктури, планується не менше 10 % коштів ДФРР.

Рішеннями про місцевий бюджет визначаються види видатків, які здійснюються ОМС на потреби ТГ, а також їх розмір і цільове спрямування. Видатки, пов'язані із здійсненням відповідними радами заходів із забезпечення спільних інтересів територіальних громад визначаються рішеннями про районний та обласний бюджети.

Формування видатків місцевого бюджету здійснюється відповідно до їх розмежування між рівнями бюджетів, визначеного Бюджетним кодексом України [1], для забезпечення виконання повноважень органів місцевого самоврядування.

Видатки місцевого бюджету здійснюються із ЗФ та СФ місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу та закону про Державний бюджет України на відповідний рік. У складі витрат СФ місцевого бюджету виділяються витрати бюджету розвитку, які в подальшому «спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаної із здійсненням інвестиційної діяльності, здійснення інших заходів, пов'язаних з розширенням відтворенням, а також на погашення місцевого боргу» [20].

Кредитні джерела фінансування діяльності ТГ включають кредити вітчизняних та іноземних банків, кредити інших фінансово-кредитних установ. Слід відмітити щорічне збільшення кількості програм різних організацій, фондів, держав чи об'єднань держав, які передбачають кредитування для реалізації соціальних та інших проєктів. Метод р-2-р кредитування створено для динамічного економічного середовища, не передбачає тривалих процедур перевірки та інших труднощів, які характерні для традиційних банківських позик.

Грантові джерела фінансування діяльності ТГ передбачають одержання фінансових ресурсів за рахунок державної грантової підтримки, національних та міжнародних донорських організацій, за проєктами чи програмами міжнародної технічної допомоги. Такі джерела фінансування мають цільову спрямованість і надаються для забезпечення фінансування

місцевого розвитку, не передбачають виникнення боргових зобов'язань, не передбачають сплату відсотків за користування і надаються на безповоротній основі. Особливостями такого фінансування є те, що досить часто зустрічається високий рівень конкуренції і складна конкурсна основа відбору переможців. Також вона потребує фахового використання іноземних мов, належного інформаційного забезпечення тощо. Гранти не підлягають поверненню, це є безризиковий спосіб отримання необхідного фінансування.

Інвестиційні джерела фінансового забезпечення діяльності ТГ характеризуються залученням фінансових ресурсів, що акумулюються для потреб громади і використовуються для реалізації конкретного проекту чи програми. В даному процесі виникають певні зобов'язання перед інвестором щодо виплати відсотків чи дивідендів, надання об'єкта у користування інвестору тощо. Однак він передбачає залучення значного обсягу фінансових ресурсів до ТГ, тривалий термін їх використання, характеризується розподілом ризиків між суб'єктами інвестування відповідно до потенційних прибутків. Краудінвестинг як альтернативний фінансовий інструмент для залучення капіталу в стартапи і підприємства малого бізнесу від широкого кола мікроінвесторів, що передбачає отримання інвестицій від значної кількості донорів за допомогою спеціальних платформ чи посередників.

Таким чином, реформа децентралізації, яка триває з 2014 року і пройшла перший етап її реалізації (2014-2019 р.р.), забезпечила передачу від органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. Вона дала можливість систематизувати видаткові повноваження, закріпити за кожною із ланок місцевого самоврядування відповідні функції та фінансові ресурси, необхідні для реалізації цих функцій. Органи місцевого самоврядування наділені також переліком повноважень, які їм делегуються для виконання, а також та фінансові ресурси, необхідні для реалізації цих повноважень, що передаються у вигляді міжбюджетних трансфертів.

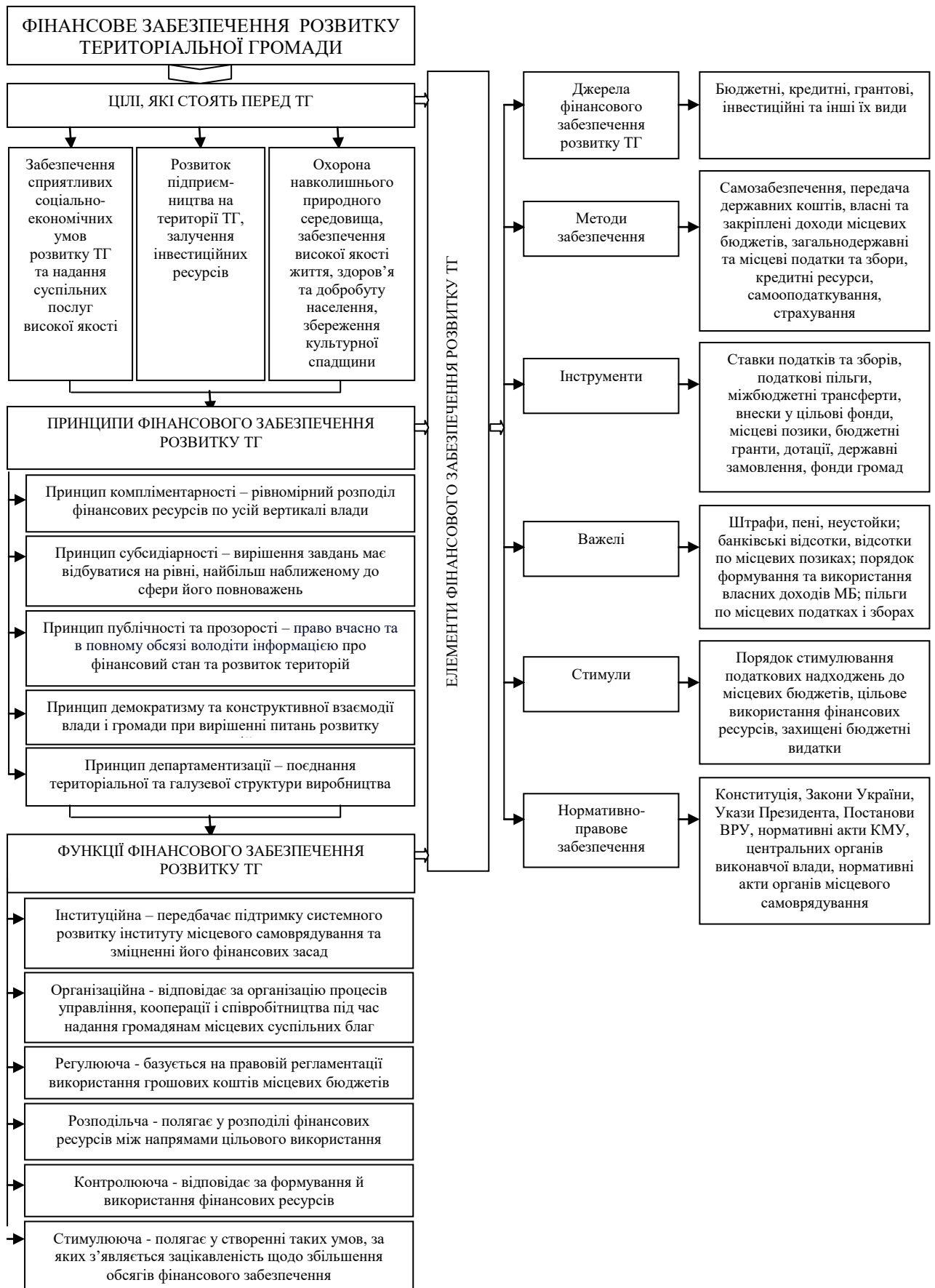
1.2 Концептуальна модель фінансового забезпечення розвитку територіальних громад та оцінка рівня їх фінансової спроможності в умовах децентралізації

Соціально-економічний розвиток України та його динаміка знаходиться у прямій залежності від стану фінансового забезпечення та потенціалу окремих ТГ.

В наукових працях фінансове забезпечення розвитку територіальних громад розглядають як «сукупність заходів по виявленню, залученні, накопиченні, мобілізації та оптимізації фінансових ресурсів територіальних громад, а також фінансових ресурсів інвесторів та благодійників, шляхом виконання покладених на них обов'язків, метою якого є реалізація економічних, соціальних та адміністративних програм, спрямованих на розвиток конкретної територіальної громади, що в результаті має призвести до покращення рівня життя населення даної території, розвитку її економіки, та економіки регіону та країни в цілому» [3].

Метою фінансового забезпечення розвитку територіальних громад є формування фондів фінансових ресурсів, обсяг яких має в повному обсязі забезпечити реалізацію економічних, соціальних і адміністративних програм, що спрямовані на досягнення соціально-економічного розвитку ТГ, зміцнення її самостійності та підвищення самодостатності, задоволення потреб і підвищення рівня та якості життя населення.

В основу політики реалізації даної мети закладено положення Європейської хартії місцевого самоврядування [9], Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [27], Цілей сталого розвитку до 2030 року [22] та найкращі світові стандарти суспільних відносин у цій сфері. Державна політика у сфері місцевого самоврядування в Україні спирається на інтереси жителів територіальних громад.

Рисунок 1.2 – Концептуальна модель фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації

Джерело: складено за матеріалами [1, 2, 3, 15, 29]

Концептуальна модель фінансового забезпечення розвитку ТГ включає базові складові: цілі, принципи, функції та елементи механізму реалізації (рисунок 1.2).

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- забезпечення формування фінансово-матеріальної бази соціально-економічного розвитку ТГ;
- сприяння розвитку наявних та пошук нових джерел фінансових ресурсів до місцевих бюджетів шляхом використання потенціалу розвитку ТГ;
- забезпечення оптимального використання наявних ресурсів;
- створення передумов для «результативної взаємодії органів місцевого самоврядування, населення громади, суб'єктів господарювання, громадських організацій та позабюджетних фондів для розвитку територіальної громади, а також сприяти формування ефективних взаємовідносин управлінських органів різних рівнів» [3].

Досягнення даних завдань можливе шляхом формування джерел фінансового розвитку ТГ, які є сукупністю засобів, за допомогою яких відбувається виявлення, формування і використання фінансових ресурсів, призначених для забезпечення розвитку територій. Базовими серед них є: податкові надходження (зокрема місцеві податки та збори), неподаткові надходження, міжбюджетні трансферти (зокрема дотації, субвенції), інші доходи, видатки місцевих бюджетів на фінансування власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування, пільги та преференції, державне замовлення, державні компенсації, інвестиції, банківські кредити, міжнародні гранти тощо.

Ефективність фінансового забезпечення розвитку ТГ досягається за умови дотримання в межах конкретної територіальної громади суб'єктами фінансових відносин низки принципів, а саме:

- принцип компліментарності – рівномірного розподілу фінансових ресурсів по усій вертикалі влади;
- принцип субсидіарності – вирішення завдань має відбуватися на рівні, що найбільш наближений до сфери його повноважень (кінцевого споживача);
- принцип публічності та прозорості – забезпечення права вчасно та в повному обсязі мати достовірні дані та інформацію про наявні фінансові ресурси та фінансовий стан, пріоритети та напрями розвитку територій;
- принцип демократизму та конструктивної взаємодії влади і членів громади при вирішенні питань розвитку територій;
- принцип департаментизації – поєднання територіальної та галузевої структури виробництва.

Дотримання зазначених принципів в контексті фінансового забезпечення розвитку ТГ має сприяти збільшенню довіри громадян до владних органів, а ефективне використання фінансових ресурсів - до розвитку регіону і підвищення рівня життя населення. «Єдність суб'єктів фінансового забезпечення розвитку територіальних громад допоможе подолати бар'єр між ними і пришвидшить процес прийняття будь-яких рішень» [3].

У процесі фінансового забезпечення розвитку ТГ реалізуються такі основні системні функції: інституційна, організаційна, регулююча, розподільча, контролююча, стимулююча. Виходячи з того, що процес розвитку ТГ в нинішніх умовах воєнного стану є дуже складний, багато рішень приймаються централізовано. «З метою забезпечення надання громадянам України необхідної допомоги соціальні послуги пропонується надавати екстрено (кризово) (за неможливості застосування загального порядку організації та надання соціальних послуг)» [14]. У разі стабілізації в Україні військової ситуації та з метою підвищення ефективності реалізації наступних етапів реформи децентралізації, слід забезпечити: розробку і прийняття перспективного плану розвитку ТГ.

Фінансовими методами забезпечення розвитку територіальних громад, тобто способами залучення фінансових ресурсів, є форми вираження фінансових відносин, які визначають конкретні способи їх формування і використання для забезпечення ефективної діяльності. До них належать самозабезпечення (до прикладу, харчовими продуктами в контексті забезпечення продовольчої безпеки), бюджетне фінансування (передача державних коштів, власні та закріплені доходи місцевих бюджетів, загальнодержавні та місцеві податки та збори тощо), кредитування (фінансова державна підтримка розвитку суб'єктів підприємництва, молодіжне кредитування, залучення кредитних ресурсів недержавних фінансово-кредитних установ тощо), самофінансування (за рахунок власних зароблених коштів для облаштування інфраструктури та розвитку суб'єктів комунальної власності ТГ), інвестування (залучення коштів фондів для перспективних проєктів, що сприяє подальшому ефективному фінансовому забезпеченню розвитку ОТГ), оподаткування (відпрацювання всіх наявних резервів та забезпечення додаткових надходжень до місцевого бюджету громади), страхування (охорона майнових й особистих інтересів суб'єктів ТГ).

Фінансові інструментами забезпечення розвитку територіальних громад «являють собою сукупність засобів, за допомогою яких відбувається виявлення, формування та використання фінансових ресурсів, призначених для розвитку територій» [3]. Основними з них є інструменти бюджетно-видаткової, податкової, виробничої та соціальної політики, міжбюджетні трансферти, внески у цільові фонди, місцеві позики, фонди громад тощо, які спрямовані на створення умов для координації діяльності усіх суб'єктів, що провадять свою діяльність на території ТГ, здійснюють наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність та сприяють забезпеченню безпеки розвитку територіальних громад та допомагають нівелювання існуючі територіальні та регіональні соціально-економічні диспропорції.

Фінансові важелі - це конкретні способи впливу держави та органів місцевого самоврядування на процеси розподілу і перерозподілу ВВП та національного доходу в контексті розвитку економіки держави та регіонів, що забезпечують створення сприятливих для цього «умов відповідно до поставлених цілей та завдань фінансової політики» [28]. Фінансовими важелями забезпечення розвитку територіальних громад є: штрафи, пені, неустойки; банківські відсотки, відсотки по місцевих позиках; порядок формування та використання власних доходів МБ; пільги по місцевих податках і зборах. За напрямом впливу вони поділяються на стимулюючі (забезпечують позитивний економічний ефект) і стримуючі (запобігають негативним явищам в економіці).

Система місцевих стимулів та фінансової підтримки в територіальних громадах дозволяє створювати найсприятливіше середовище для бізнесу, що розвиває інфраструктуру та послуги найвищої якості за якомога нижчу вартість для підприємств, забезпечує значний розвиток існуючого бізнесу, створення нових підприємств і залучення інвестицій в економіку ТГ. Наявність якісних послуг та розвиненої інфраструктури «дозволяє підприємствам встановлювати нижчі ціни на продукцію та послуги, що сприяє збільшенню обсягів продажу, створенню робочих місць та податкових надходжень». Збільшення податкових надходжень за рахунок зростання бізнесу та більшої зайнятості сприяють підвищенню якості послуг та здатності «збільшувати обсяги інвестування в розвиток інфраструктури, стаючи таким чином ще більш привабливими для бізнесу та далі підвищуючи якість життя своїх громадян» [12]. До таких стимулів належать: порядок стимулювання податкових надходжень до місцевих бюджетів, цільове використання фінансових ресурсів, захищені бюджетні видатки тощо. Таким чином фінансове стимулювання та пошук додаткових можливостей для наповнення місцевих бюджетів сприяють забезпеченню розвитку ТГ.

Систему нормативно-правового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації формують «державні нормативно-правові

акти (конституція, профільне законодавство, міжнародні договори), регіональні нормативно-правові акти (договори регіонального розвитку, міжрегіонального співробітництва, стратегії, програми), локальні документи (статути, договори, стратегії, програми, рішення), міжнародні документи (ратифіковані, рекомендаційні)» [4].

«Спроможна територіальна громада - територіальні громади сіл, селищ, міст, які в результаті добровільного об'єднання (добровільного приєднання до об'єднаної територіальної громади) здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [19].

Оціночний рівень спроможності ТГ визначається на основі суми числових значень критеріїв оцінки рівня спроможності (таблиця 1.2) та становить:

- від 1,5 до 2,1 - низький рівень спроможності;
- від 2,2 до 3,8 - середній рівень спроможності;
- від 3,9 до 5 - високий рівень спроможності.

Розраховані результати оцінки рівня спроможності ТГ враховуються під час розроблення проєкту (чи внесення змін до проєкту) перспективного плану її розвитку.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що соціально-економічний розвиток та фінансове забезпечення ТГ на сучасному етапі розвитку ринкових відносин в поєднанні з викликами та загрозами воєнної агресії росії є динамічним і складним процесом, який повинен відповідати як національним пріоритетам, так і забезпечувати зростання регіональних доходів і супроводжуватись підвищенням якості життя населення через забезпечення їх матеріальними та суспільними благами (освіта, медицина, безпека життєдіяльності тощо).

Таблиця 1.2 – Критерії оцінки рівня спроможності територіальних громад

Найменування критерію	Показник	Числове значення критерію
1. Чисельність населення, що постійно проживає на території спроможної територіальної громади	до 3 тис. осіб	0,3
	від 3 до 7 тис. осіб	0,6
	більш як 7 тис. осіб	1
2. Чисельність учнів, що здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти, розташованих на території спроможної територіальної громади	до 300 осіб	0,3
	від 300 до 500 осіб	0,6
	більш як 500 осіб	1
3. Площа території спроможної територіальної громади	до 200 кв. км	0,3
	від 200 до 400 кв. км	0,6
	більш як 400 кв. км	1
4. Індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади	до 0,3	0,3
	від 0,3 до 0,9	0,6
	більш як 0,9	1
5. Частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади	до 20 відсотків	0,3
	від 20 до 40 відсотків	0,6
	більш як 40 відсотків	1

Джерело: складено за матеріалами [19]

Такий розвиток територіальних громад в умовах децентралізації та військового стану повинен ґрунтуватись на ефективному використанні концептуальна модель фінансового забезпечення, яка сприятиме підвищенню рівня їх спроможності та забезпечить розвиток і підтримку економічної та соціальної інфраструктури, бізнесу відповідно до суспільних потреб і цілей модернізації і соціально-економічного розвитку території.

2 Аналітико-практичні аспекти фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації

2.1 Аналітична оцінка фінансового забезпечення розвитку територіальних громад на макро- та мікроекономічних рівнях за матеріалами управління фінансів виконавчого комітету Старосинявської селищної ради в 2020-2022 роках

Наскільки стійким є місцеве самоврядування в Україні, яке здатне гідно протистояти будь-яким викликам, зокрема й у фінансовій частині, і навіть в умовах воєнного стану показав 2022 рік. Рік для країни був досить важким, але ОМС продемонстрували належну підтримку не лише ЗСУ, силам тероборони та національної безпеки, але й надали прихисток внутрішньо переміщеним особам які його потребували. Незважаючи на щоденні обстріли, «ОМС забезпечують постійну підтримку всіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні (організація укриттів, допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка релокованого бізнесу, продовження надання послуг на високому рівні)» [7]. Це стало можливим завдяки ефективно проведеній реформі децентралізації, яка дозволила ОМС отримати автономні, самостійні, належні фінансові ресурси, що відіграють провідну роль в протистоянні сучасним викликам та загрозам.

Загальний соціально-економічний стан адміністративно-територіальної одиниці та її потенціал до сталого розвитку характеризують показники виконання місцевих бюджетів. Наявність достатньої кількості фінансових ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою того, що ТГ має можливість надавати більш якісний та більш різноманітний спектр послуг своїм жителям, реалізовувати інфраструктурні та соціальні проекти, створювати умови для розвитку бізнесу, залучення інвестицій в економіку ТГ, розробляти програми

місцевого розвитку та забезпечувати фінансування інших заходів для покращення умов та рівня якості проживання жителів в громаді.

На кількість місцевих бюджетів України та їх стан істотно вплинула реформа децентралізації. Їх загальна кількість на початок 2022 року на території України 1950 одиниць. Найбільшу кількість в складі місцевих бюджетів займають бюджети ТГ – 1469 одиниць, з них 1438 мають взаємовідносини з державним бюджетом (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 - Кількість місцевих бюджетів України станом на 01.01.2023р.

Типи місцевих бюджетів	Всього місцевих бюджетів	з них мають взаємовідносини з державним бюджетом
обласні бюджети, бюджет АРК	25	24
бюджети міст республіканського/ обласного значення	13	1
районні бюджети	136	119
бюджети територіальних громад	1469	1438
бюджети районів у містах обласного значення	35	0
бюджети міст районного значення	5	0
бюджети селищ міського типу	38	0
бюджети сілрад (сіл)	229	0
Разом	1950	1582

Джерело: складено за матеріалами [6]

За даними Міністерства фінансів України [13] до загального фонду місцевих бюджетів в 2022 р. надійшло 527,05 млрд. грн., що на 4,98% більше, ніж за даний період 2021 р. Збільшення доходів до спеціального фонду в 2022 р. порівняно з аналогічним періодом 2021 р. склало 28,05 млрд грн, тобто темп росту скоротився на -64,34%, що викликано вкрай негативним впливом збройної агресії росії на стан соціально-економічного розвитку

регіонів (таблиці 2.2 та 2.3).

Таблиця 2.2 – Баланс показників місцевих бюджетів в 2020-2022 роках

Показники виконання	Загальний фонд, млрд грн			Спеціальний фонд, млрд грн			Разом, млрд грн		
	2020р.	2021р.	2022р.	2020р.	2021р.	2022р.	2020р.	2021р.	2022р.
Доходи	425,95	502,03	527,05	45,53	78,67	28,05	471,48	580,7	555,1
Видатки	357,73	408,86	421,54	120,38	160,57	62,75	478,11	569,43	484,29
Кредитування	0,17	0,31	0,99	0,05	-0,07	-0,07	0,22	0,24	0,92
Дефіцит (-)/ Профіцит (+)	68,05	92,86	104,52	-74,9	-81,83	-34,63	-6,85	11,03	69,89

Джерело: складено за матеріалами [6]

В 2021 р. до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 502,03 млрд. грн., що на 17,86% більше, ніж за даний період 2020 р.

Таблиця 2.3 – Динаміка показників місцевих бюджетів в 2020-2022 роках

Показники виконання	Загальний фонд, темп росту (%)		Спеціальний фонд, темп росту (%)		Разом, темп росту (%)	
	2021/ 2020	2022/ 2021	2021/ 2020	2022/ 2021	2021/ 2020	2022/ 2021
Доходи	117,86	104,98	172,79	35,66	123,17	95,59
Видатки	114,29	103,10	133,39	39,08	119,10	85,05
Кредитування	182,35	319,35	-140,00	100,00	109,09	383,33
Дефіцит (-)/ Профіцит (+)	136,46	112,56	109,25	42,32	-161,02	633,64

Джерело: складено за матеріалами [6]

Видатки загального фонду місцевих бюджетів в 2022 р. склали 421,54 млрд грн, що більше в порівнянні з 2021 р. на 3,1%. В частині видатків загального фонду у 2021 р. їх обсяг зріс на 14,29 % по відношенню до 2020 р.

Значно зросло фінансування видатків за рахунок коштів спеціального фонду, з якого у 2021 р. було виділено на 33,39% більше, ніж за аналогічний період 2020 р.

Натомість в 2022 р. зросло кредитування загального фонду місцевих бюджетів до 997,6 млн. грн, темп зростання в порівнянні з попереднім періодом склав 219,35%.

Загалом, в 2020-2022 р.р. загальний фонд місцевих бюджетів виконано з профіцитом, який склав 68,05 млрд грн в 2020 р., 92,86 млрд грн в 2021 р., 104,52 млрд грн в 2022 р. Темп росту в 2021 р. в порівнянні з 2020 р. склав 36,46%, в 2022 р. в порівнянні з 2021 р. склав 12,56%.

Спеціальний фонд місцевих бюджетів в досліджуваному періоді виконано з дефіцитом. Найбільший дефіцит зафіксовано в 2020 р. на рівні 74,9 млрд грн, найнижчий в 2022 р. – 34,63 млрд грн.

В 2022 р. місцеві бюджети за доходами виконано на 93,7%, а за видатками – на 77,7%.

Як результат виконання місцевих бюджетів в 2021-2022 р.р. було забезпечено з профіцитом на рівні 11,03 млрд та 69,89 млрд грн, тоді як в 2020 р. результат виконання місцевих бюджетів є дефіцит на рівні 6,85 млрд грн.

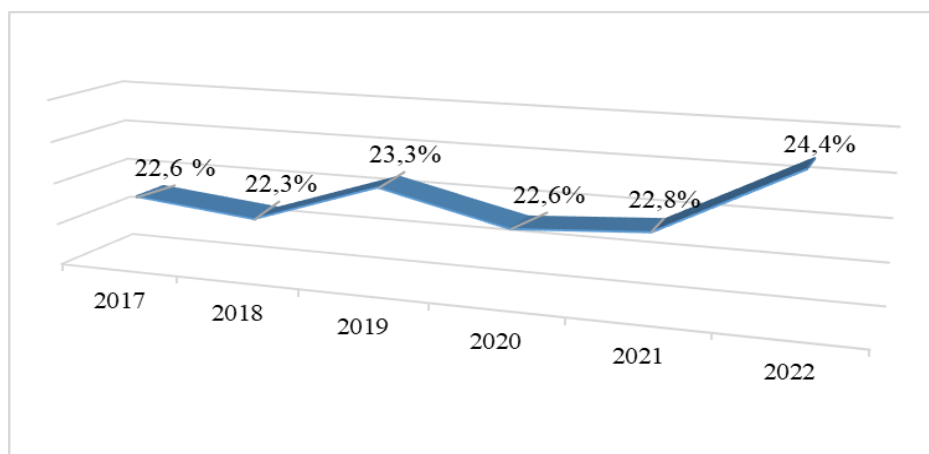

Рисунок 2.1 – Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України (без трансфертів) в 2017-2022 роках

Джерело: складено за матеріалами [7, 13]

Варто відзначити, що в 2022 р. значно зросла частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України (без трансфертів), а саме в 2022 р. вона склала 24,4% (рисунок 2.1).

Найбільшу питому вагу в доходах місцевих бюджетів 2022 р. становлять податкові надходження 393,47 млрд грн, або 70,88% всіх надходжень. Офіційні трансферти (від органів державного управління та від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ) склали 136,97 млрд грн, або 24,68 %, тобто майже четверту частину всіх надходжень. Інші надходження складають 4,44% (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Склад та структура доходів місцевих бюджетів в 2020-2022 роках

Показники	Усього, млрд. грн.			Структура, %		
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
РАЗОМ	471,48	580,70	555,10	100,00	100,00	100,00
Податкові надходження	285,57	346,71	393,47	60,57	59,71	70,88
Неподаткові надходження	21,46	27,18	22,04	4,55	4,68	3,97
Доходи від операцій з капіталом	3,47	3,46	2,28	0,74	0,60	0,41
Від органів державного управління	160,18	202,74	136,75	33,97	34,91	24,64
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,15	0,04	0,22	0,03	0,01	0,04
Цільові фонди	0,65	0,57	0,34	0,14	0,10	0,06

Джерело: розраховано за матеріалами [7, 13]

Загалом в 2022 р. до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 398,1 млрд грн, що становить 46,1 млрд грн приросту, або 13,1% в порівнянні з відповідними показникам 2021 р. (рисунок 2.2). Це пов'язано зі значним ростом надходжень від ПДФО на 60 млрд грн, або на 28,3%. Втрати від надходжень плати за землю в 2022 р., в порівнянні із відповідним періодом 2021 р. складають -5,7 млрд грн, або -16,1%. Плата за землю 2022 р. складала 7,5% загального фонду місцевих бюджетів, тоді як в 2021 р. цей показник був вищий і складав більше 10% обсягу надходжень., 2022 р. - тільки 7,5%».

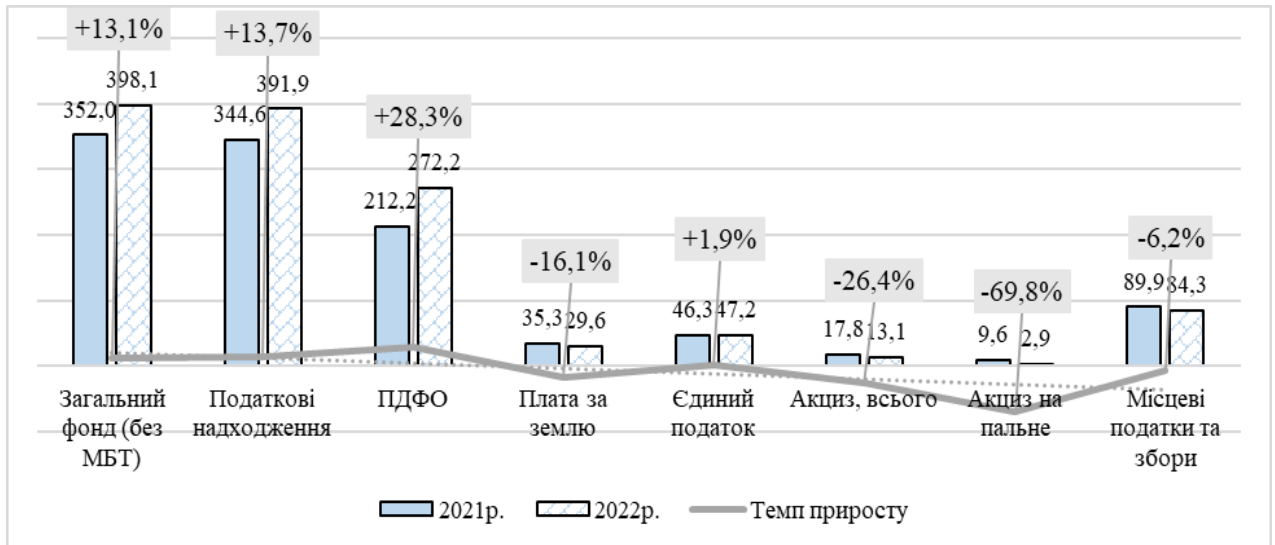

Рисунок 2.2 – Динаміка податкових надходжень місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України (без трансфертів) в 2017-2022 роках

Джерело: побудовано за матеріалами [7, 13]

В досліджуваному періоді погіршилася ситуація із надходженнями акцизного податку, а саме акцизу на пальне. В порівнянні із 2021 р., надходження акцизу на пальне в 2022 р. знизилось на 70,2% або на 6,8 млрд грн. Причиною такого зниження є встановлення ставки акцизу на імпорту пального на рівні 0 євро за 1000 літрів. Акцизний податок з пального в 2021 р. склав 9,6 млрд грн.

Розглянемо виконання видаткової частини місцевих бюджетів в 2020-2022 р.р. (таблиця 2.5). Очевидно, що в умовах воєнного стану найбільшого відносного приросту в 2022 р. в порівнянні з 2021 р. зазнали видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу, а саме на 9,4 млрд грн, або на 539%. Видатки на соціальний захист зросли на 1,13 млрд грн, або на 4%. Тоді як видатки на освіту та охорону здоров'я зменшилися на 16,8 млрд грн та 2,1 млрд грн відповідно, або на 7% та 6%. Найбільше зменшення обсягів видатків було у галузі охорони навколишнього природного середовища, а саме на 1,9 млрд грн, або на 79%.

Таблиця 2.5 – Склад та структура видатків місцевих бюджетів в 2020-2022 роках

Показники	Усього, млрд. грн.			Структура, %		
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
РАЗОМ	478,11	569,43	484,29	100,00	100,00	100,00
Загальнодержавні функції	40,97	45,96	46,47	8,57	8,07	9,60
Громадський порядок, безпека та судова влада	1,83	1,74	11,11	0,38	0,31	2,29
Економічна діяльність	93,93	112,36	61,07	19,65	19,73	12,61
Охорона навколишнього природного середовища	2,42	2,42	0,51	0,51	0,42	0,11
Житлово-комунальне господарство	32,13	56,73	40,63	6,72	9,96	8,39
Охорона здоров'я	50,87	33,1	31,00	10,64	5,81	6,40
Духовний та фізичний розвиток	21,88	27,39	22,58	4,58	4,81	4,66
Освіта	199,43	249,08	232,25	41,71	43,74	47,96
Соціальний захист і соціальне забезпечення	23,99	28,07	29,20	5,02	4,93	6,03
Міжбюджетні трансферти	10,66	12,58	9,47	2,23	2,21	1,96

Джерело: розраховано за матеріалами [7, 13]

У структурі видатків місцевих бюджетів в 2020-2022 р.р. найбільшу частку складають видатки на освіту 41,71% - 47,96% відповідно. Видатки на економічну діяльність скорочуються з 93,93 млрд грн в 2020 р. до 61,07 млрд грн в 2022 р., або з 19,65% структури місцевих бюджетів до 12,61% відповідно.

Зважаючи на пріоритетність видатків та вимоги військового стану, органи місцевого самоврядування в першу чергу здійснили скорочення всіх непершочергових видатків. Як наслідок, в 2022 р. фінансування видатків за рахунок коштів спеціального фонду скоротилося на 60,92% і склало 62,75 млрд грн, що пов'язано зі скороченням фінансування регіонів, в яких ведуться активні бойові дії. Крім того скорочено капітальні видатки та загалом оптимізовано видаткову частину місцевих бюджетів.

Поряд з цим видатки загального фонду в 2022 р. в порівнянні з 2021 р. зросли за рахунок фінансування нагальних потреб в умовах військового стану на 6,1 млрд грн, субвенції з місцевих бюджетів до державного бюджету зросли на 3,6 млрд грн і були спрямовані на фінансування безпеки і оборони, заходи та роботи з організації територіальної оборони склали 3,4 млрд грн,

виробництво, транспортування та постачання теплової енергії склало 2,5 млрд грн.

Загалом в 2022 р. в порівнянні з 2021 р. обсяг видатків загального фонду зріс на 9,3 млрд грн, або 2,2%, а спеціального фонду видатків скоротився на 110,9 млрд грн, або на -63,5%.

Оцінюючи фінансовий стан місцевих бюджетів в Україні, варто відмітити, що процес децентралізації дав свої позитивні зрушення, що підтверджується зростанням доходів місцевих бюджетів в частині нарощення податкових надходжень та зменшення трансфертних платежів. Усе це свідчить про зростання фінансової спроможності та фінансової автономії місцевих бюджетів.

Старосинявська територіальна громада утворилась згідно рішення сесії Старосинявської селищної ради від 12.08.2015р. №1 відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [17]. Вона є однією із громад в яку у 2015 р. цілісно увійшов Старосинявський район Хмельницької області з центром в смт. Стара Синява. Територія громади включає в себе 1 селище міського типу і 44 села. Рішення про утворення Старосинявської об'єднаної територіальної громади (ОТГ) було прийнято Хмельницькою обласною радою 13.08.2015 р. за № 22-33/2015.

Бюджет Старосинявської ОТГ – це головний фінансовий документ, який регламентує фінансово-господарську діяльність місцевої влади, бюджетних установ та забезпечує економічний та соціально-культурний розвиток громади.

У 2022 р. до селищного бюджету Старосинявської ОТГ по загальному та спеціальному фондах надійшло 165,9 млн грн доходів, що на -3,7 млн грн або на 2,2 % менше у порівнянні з 2021 р., що зумовлено зменшенням надходжень офіційних трансфертів у 2022 р. на 15,95 млн грн. У 2021 р. надходження склали 169,5 млн грн, що на 28,5 млн грн або на 20,2 % більше у порівнянні з 2020 р., що зумовлено збільшенням надходжень офіційних трансфертів у 2021 р. на 12,0 млн грн та власних доходів на 16,5 млн грн (таблиці 2.6 та 2.7).

Таблиця 2.6 – Баланс показників бюджету Старосинявської ОТГ в 2020-2022 роках

Показники виконання	Загальний фонд, млн грн			Темп росту, %		Спеціальний фонд, млн грн			Темп росту, %		Разом, млн грн			Темп росту, %	
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2021/2020	2022/2021	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2021/2020	2022/2021	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2021/2020	2022/2021
Доходи	138,2	167,9	163,8	121,5	97,6	2,8	1,6	2,0	57,7	125,5	141,0	169,5	165,9	120,2	97,8
Видатки	132,4	155,3	162,6	117,3	104,7	6,6	13,7	3,5	207,7	25,5	138,9	169,0	166,1	121,6	98,3
Дефіцит (-)/ Профіцит (+)	5,9	12,7	1,2	215,7	9,4	-3,8	-12,1	-1,5	317,9	12,2	2,1	0,6	-0,3	28,0	-48,3

Джерело: розраховано за матеріалами [25]

До загального фонду селищного бюджету в 2022 р. надійшло 163,8 млн грн, що менше у порівнянні з 2021 р. на 4,1 млн грн, або на 2,4 %. До спеціального фонду селищного бюджету надійшло доходів у сумі 2,0 млн грн, що більше на 0,4 млн грн ніж у 2021 р. та удвічі менше планових призначень 2022 р.

Таблиця 2.7 – Динаміка показників бюджету Старосинявської ОТГ в 2020-2022 роках

Показники виконання	Разом, млн грн			Абсолютне відхилення, млн грн	
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2021/2020р.р.	2022/2021р.р.
Доходи	141,0	169,5	165,9	28,5	-3,7
Видатки	138,9	169,0	166,1	30,0	-2,8
Дефіцит (-)/ Профіцит (+)	2,1	0,6	-0,3	-1,5	-0,9

Джерело: розраховано за матеріалами [25]

Сукупні видатки бюджету Старосинявської ОТГ в 2022 р. склали 166,1 млн грн, що менше показника 2021 р. 2,7 млн грн, або 1,7% відповідно. В 2021 р. сукупні видатки селищного бюджету склали 169,0 млн грн, що в порівнянні з 2020 р. більше на 30,0 млн грн, або на 21,6%

Видатки загального фонду бюджету Старосинявської ОТГ за 2022 р. профінансовані в сумі 162,6 млн грн., по спеціальному фонду – 3,5 млн грн. Обсяг видатків в 2022 р. в порівнянні з 2021 р. по загальному фонду бюджету

ОТГ зріс на 7,3 млрд грн, по спеціальному фонду Бюджету ОТГ скоротився на 10,2 млн грн, що пов'язано з воєнним станом та необхідністю перерозподілу фінансового ресурсу на забезпечення першочергових витрат.

В 2020-2021 р.р. бюджет Старосинявської ОТГ виконано з профіцитом 2,1 млн грн та 0,6млн грн відповідно, тоді як в 2022 р. дефіцит бюджету склав -0,3 млн грн.

В 2022 р. до селищного бюджету Старосинявської ОТГ по загальному та спеціальному фондах надійшло власних надходжень у сумі 108,65 млн грн, що становить 98,8% до планових призначень із врахуванням змін. В порівнянні з 2021 р. власні доходи збільшилися на 12,255 млн грн або на 12,71%. В 2021 р. в порівнянні з 2020 р. власні надходження збільшилися на 16,52 млн грн, 68 %. Частка власних надходжень у структурі доходів бюджету Старосинявської ОТГ в 2020-2022 р.р. складає 61%, 59,12%, 67,02% відповідно (таблиця 2.8).

Ріст власних надходжень загального фонду селищного бюджету Старосинявської ОТГ пояснюється, насамперед, збільшенням надходжень по податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) на 10,14 млн грн., або на 16,61% за рахунок збільшення нормативу зарахування ПДФО до селищного бюджету у 2022р. на 4%, підвищення з 01.01.2022р. мінімальної заробітної плати до 6500 грн та з 01.10.2022р. до 6700 грн, збільшення майже у 6 разів у 2022р. ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами. В 2021 р. в порівнянні з 2020 р. надходження ПДФО зросли на 11,28 млн грн, або на 22,66%.

Обсяг власних надходжень ЗФ селищного бюджету у розрахунку на одного жителя за 2022 р. склав 5801,7 грн, що більше 2021 р. на 752,3 грн, а у розрахунку на одного жителя за 2021 р. склав 5049,4 грн, що більше 2020 р. на 904,1 грн.

Таблиця 2.8 – Склад, структура та динаміка доходів бюджету Старосинявської ОТГ в 2020-2022 роках (з врахуванням міжбюджетних трансфертів)

Показники	Усього, млн. грн.			Структура, %			Темп росту, %	
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2021/2020	2022/2021
УСЬОГО:	130,95	163,05	162,11	100,00	100,00	100,00	124,51	99,42
ВЛАСНІ НАДХОДЖЕННЯ, зокрема:	79,88	96,40	108,65	61,00	59,12	67,02	120,68	112,71
Податкові надходження, зокрема:	77,11	93,41	105,25	58,89	57,29	64,93	121,14	112,68
ПДФО	49,77	61,05	71,19	38,01	37,44	43,91	122,66	116,61
рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	0,13	0,25	0,37	0,10	0,15	0,23	192,31	148,00
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (пальне)	1,48	0,45	0,10	1,13	0,28	0,06	30,41	22,22
акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	0,38	1,51	0,52	0,29	0,93	0,32	397,37	34,44
Місцеві податки, зокрема:	24,89	29,71	32,42	19,01	18,22	20,00	119,37	109,12
податок на майно	11,74	14,07	13,51	8,97	8,63	8,33	119,85	96,02
єдиний податок	13,15	15,63	18,90	10,04	9,59	11,66	118,86	120,92
екологічний податок	0,05	0,04	0,10	0,04	0,02	0,06	80,00	250,00
Неподаткові надходження, зокрема:	2,76	2,98	3,39	2,11	1,83	2,09	107,97	113,76
власні надходження бюджетних установ	1,28	1,55	1,92	0,98	0,95	1,18	121,09	123,87
Доходи від операцій з капіталом	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	-	-
ОФІЦІЙНІ ТРАНСФЕРТИ, зокрема:	51,07	66,65	53,46	39,00	40,88	32,98	130,51	80,21
базова дотація	6,88	9,26	6,19	5,25	5,68	3,82	134,59	66,85
освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам	40,56	50,84	47,27	30,97	31,18	29,16	125,35	92,98
медична субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам	3,63	0,00	0,00	2,77	0,00	0,00	0,00	-
субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій	0,00	5,75	0,00	0,00	3,53	0,00	-	0,00

Джерело: розраховано за матеріалами [25]

Загальний обсяг місцевих податків, що надійшли до бюджету Старосинявської ОТГ в 2020-2022 р.р. зріс з 24,89 млн грн до 32,42 млн грн, а саме з 24,89 млн грн до 32,42 млн грн, зокрема 4 82 млн грн в 2021 р. в порівнянні з 2020 р. (або на 9,12%), та на 2,71 млн грн в 2022 р. в порівнянні з 2021 р. (або на 19,37%). На території Старосинявської ОТГ на спрощеній

системі оподаткування в 2022 р. перебуває 531 платник, що на 26 платників більше ніж у 2021р., зокрема 471 платників I-III груп, з них 431 фізичних осіб та 40 юридичних; 60 платників IV групи. У 2022 р. до селищного бюджету надійшло 18,9 млн грн єдиного податку. Відносно 2021 р. надходження збільшилися на 3,27 млн грн, або на 20,92 %, здебільшого, у зв'язку зі збільшенням надходжень єдиного податку з фізичних осіб. Станом на 01.01.2023 р. до бюджету Старосинявської ОТГ надійшло податку на майно в сумі 13,51 млн грн. Відносно 2021 р. надходження зменшилися 0,56 млн грн. Платниками даного виду податку на території Старосинявської ОТГ у 2022 р. були 175 фізичних та 37 юридичних осіб. В 2022 р. податок за житлову та нежитлову нерухомість фізичними особами сплачувався з розрахунку 6,0 грн за 1 кв.м., а юридичними особами - за звітний календарний з розрахунку 6,5 грн за 1 кв.м. Найбільшими платниками податку є юридичні особи - ТОВ «ЕлеваторБудІнвест», ТОВ «Смарт Енерджі Солюшн», АТ «Хмельницькобленерго».

З державного бюджету до бюджету Старосинявської ОТГ надійшло в 2022 р. офіційних трансфертів в сумі 53,46 млн грн, що на 13,19 млн грн менше ніж в 2021 році. Основними міжбюджетними трансфертами 2022 р. базова дотація – 6,19 млн грн, освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам - 47,27 млн грн. Це пояснюється тим, що в 2021-2022 р.р. припинено фінансування з державного бюджету медичної субвенції, а в 2021 році бюджет отримував ще субвенцію на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій.

В складі видатків бюджету Старосинявської ОТГ в 2020-2022 роках найбільшу частку складають видатки на освіту – 83,15 млн грн -105,09 млн грн, або 59,85% - 63,26% відповідно (таблиця 2.9). Загалом по галузі «Освіта» фінансується 32 заклади, що менше в порівнянні з 2020 роком на 3 заклади, які було закрито як малокомплектні відповідно до рішення сесії селищної ради.

Таблиця 2.9 – Склад, структура та динаміка видатків бюджету Старосинявської ОТГ в 2020-2022 роках

Показники	Усього, млн. грн.			Структура, %			Темп росту, %	
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2021/2020	2022/2021
УСЬОГО видатків	138,9	169,0	166,1	100,00	100,00	100,00	121,61	98,33
Державне управління	25,51	27,92	26,53	18,36	16,52	15,97	109,45	95,02
Освіта	83,15	100,50	105,09	59,85	59,48	63,26	120,87	104,57
Охорона здоров'я	9,57	7,82	8,86	6,89	4,63	5,33	81,71	113,30
Соціальний захист і соціальне забезпечення	5,33	7,23	7,51	3,84	4,28	4,52	135,65	103,87
Культура і мистецтво	5,23	6,53	6,23	3,76	3,86	3,75	124,86	95,41
Фізична культура і спорт	1,69	2,06	2,16	1,22	1,22	1,30	121,89	104,85
Житлово-комунальне господарство	2,55	5,81	5,29	1,84	3,44	3,18	227,84	91,05
Економічна діяльність	3,91	9,21	0,72	2,81	5,45	0,43	235,55	7,82
Інша діяльність	1,06	1,02	2,19	0,76	0,60	1,32	96,23	214,71
Субвенції з місцевого бюджету	0,94	0,86	1,55	0,68	0,51	0,93	91,49	180,23

Джерело: розраховано за матеріалами [25]

Видатки на галузь «Державне управління» за 2022 р. по загальному фонду становлять 26,53 млн грн., або 15,97% загального обсягу видатків місцевого бюджету. В порівнянні з 2021 р. обсяг видатків скоротився на 1,39 млн грн, або на 4,8%, але в структурі видатків 2021 р. це становить 16,52%.

Третя за обсягами фінансування з бюджету Старосинявської ОТГ галузь це - «Охорона здоров'я». В 2022 р. на її фінансування спрямовано з бюджету 8,86 млн грн, що складає 5,33% загального обсягу видатків. В порівнянні з 2021 роком даний показник зріс на 1,04 млн грн, або на 13,3%. У 2021 році в порівнянні з 2020 р. відмічаємо скорочення обсягів фінансування на 1,75 млн грн, або на -18,29%.

На економічну діяльність з бюджету Старосинявської ОТГ в 2020 р. було спрямовано 3,91 млн грн (2,81% загального обсягу видатків), в 2021 році обсяг фінансування даної галузі зріс на 5,3 млн грн (до 5,45%), а в 2022 р. обсяг фінансування скоротився в порівнянні з 2021 р. на 8,49 млн грн, і склав 0,72 млн грн. В даній галузі фінансувалися програми здійснення заходів із землеустрою; будівництва, реконструкції, ремонту та утримання вулиць та доріг комунальної власності Старосинявської селищної ради;

реалізація заходів, спрямованих на підвищення доступності ширококуткового доступу до Інтернету в сільській місцевості; забезпечення функціонування, розвитку та поповнення статутного капіталу комунального підприємства «Старосинявський ЦВ №1».

Таким чином, фінансове забезпечення розвитку Старосинявської ОТГ в контексті реалізації реформи бюджетної децентралізації спрямоване на оптимальний розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади; доступність і якість публічних послуг; створення належних матеріальних, фінансових і організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень. Досягнення такого результату вирішить більшість існуючих в ОТГ проблем та значно приблизить життя населення територій до європейського рівня.

2.2 Удосконалення фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації та воєнного стану

«Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на засадах децентралізації створила нові можливості для розвитку територіальних громад. Бюджетна децентралізація спричинила суттєвий перерозподіл бюджетних ресурсів на користь місцевого самоврядування» [5].

На даному етапі державотворення стратегічним баченням регіонального розвитку в Україні є створення належних умов для комфортного проживання громадян, їх самореалізації та розвитку, підвищення якості життя у кожному регіоні. Сучасна державна регіональна політика сприяє кожній територіальній громаді та регіонам загалом в ефективному використанні їх внутрішнього потенціалу, ресурсів, переваг та

можливостей для розвитку і підвищення рівня добробуту та доходів громадян, якості як життя кожної людини, так і побудови економічно й екологічно стабільної, політично та соціально згуртованої держави.

Збройна агресія росії проти України спричинила тимчасову окупацію частини території, масовий відплив працездатного населення та капіталу з цих та прилеглих до них територій, поглибила розрив у рівнях розвитку регіонів, посилила міграційне навантаження регіонів за рахунок вимушеного внутрішнього переміщення населення. Тому створені безпрецедентні масштаби проблеми потребують «комплексного підходу до її розв'язання, активізації та координації зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, спрямованих на відновлення соціально-економічної інфраструктури регіонів України, які найбільше постраждали від війни, розбудову миру, реінтеграції тимчасово окупованих територій, переорієнтації економіки ряду регіонів» [5].

Фінансовою базою для забезпечення реалізації стратегічних напрямів розвитку територій мають бути [18, 5]:

- кошти державного бюджету в межах реалізації бюджетних програм, які спрямовуються на розвиток відповідної сфери у регіонах, зокрема кошти державного фонду регіонального розвитку, які спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що відповідають пріоритетам та завданнями, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегіях розвитку;

- кошти місцевих бюджетів;

- міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам;

- кошти державного фонду регіонального розвитку,

- кошти, що надходять до держбюджету в рамках програм допомоги і грантів ЄС, міжнародних організацій, урядів іноземних держав, донорських установ;

- кошти міжнародних організацій;

- кошти з інших джерел, не заборонених законодавством, зокрема власні кошти підприємств, кошти приватних інвесторів «у рамках реалізації інвестиційних проектів на регіональному рівні із застосуванням механізму державно-приватного партнерства» [5], кошти фонду розвитку сільських територій, що повинен бути створений відповідно до норм чинного законодавства.

З метою досягнення стабільного зростання якості та безпеки життя населення Старосинявської ОТГ, збалансованого та узгодженого розвитку економіки громади, ефективного використання та ощадливого ставлення до природного потенціалу, збереження довкілля, а також із врахуванням стратегічних інтересів держави розроблено Стратегію розвитку [26], яка концентрується на ключових, найперспективніших напрямках і враховує:

- зміни зовнішніх і внутрішніх умов, викликів та загроз, пов'язаних з військовою агресією росії, у яких відбувається розвиток самої ОТГ, Хмельницької області та країни загалом;

- зміни підходів щодо управління територіальним розвитком, які передбачають посилення ролі громад у власному розвитку та стратегічному плануванні, що ґрунтується на ефективному використанні ресурсів, посиленні згуртованості територіальної громади та розвитку людського капіталу;

- необхідність розробки єдиного стратегічного документа, який відповідає європейським стандартам;

- необхідність визначення напрямів розвитку Старосинявської ОТГ з урахуванням реформи децентралізації системи державного управління.

Основою для вибору пріоритетів розвитку Старосинявської ОТГ став SWOT-аналізу громади, який дозволив виявити взаємозв'язки між «внутрішніми» (сильні та слабкі сторони) і «зовнішніми» (можливості та загрози) факторами, що мають стратегічне значення для громади (таблиця 2.10).

Таблиця 2.10 - Матриця SWOT-аналізу Старосинявської ОТГ

СИЛЬНІ СТОРОНИ S (ВНУТРІШНІ)	СЛАБКІ СТОРОНИ W (ВНУТРІШНІ)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Проходження територіальних автомобільних доріг державного значення через територію громади, розміщення на невеликій відстані від обласних центрів - Хмельницького та Вінниці, розвинені транспортні сполучення та перевезення. 2. Наявність сприятливої бази (вільні промислові площі, трудові ресурси, сировина) для створення переробних підприємств на території громади. 3. Розвинена галузь вирощування сільсько-господарських культур завдяки потужним сільгоспвиробникам, дрібним фермерам, одноосібникам. 4. Досить вагома частка малого та середнього бізнесу, особливо в торгівлі, сільському господарстві. 5. Працездатне населення складає більше половини всього населення. 6. Родовища корисних копалин: граніту, піску, глини, жерстви, тощо. 7. Наявність річок, ставків, рекреаційних місць, відносно екологічно чиста територія громади. 8. Збережені історико-культурні об'єкти для розвитку світоглядного пізнавального туризму. 9. Творчі колективи одні з найкращих в області та популяризують громаду в області та Україні. 10. Наявність громадських організацій, які приймають активну участь у розвитку громади. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність містобудівної документації – генеральних планів населених пунктів. 2. Погіршення демографічної ситуації через високий рівень безробіття та відтік працездатного населення. 3. Низька якість дорожнього покриття між населеними пунктами громади, а також сіл та селища. 4. Недостатній рівень медичного обслуговування населення через відсутність необхідного медичного обладнання, дефіцит кадрів в медичних закладах. 5. Потребує оновлення матеріально - технічна та навчально-методична база освітніх закладів. 6. Застарілі інженерні мережі водопостачання, водовідведення, відсутність каналізаційних мереж, проблема очисних споруд в смт. Стара Синява 7. Забрудненість придорожніх зон, берегів рік, лісосмуг стихійними сміттєзвалищами через недосконалу систему збору та утилізації сміття. 8. Відсутність облаштованих місць для масового відпочинку, зокрема пляжів для дорослих та дітей, майданчиків, парків тощо 9. Збільшення випадків асоціальної поведінки, особливо серед молоді. 10. Не значна частка дітей та молоді, досить вагома питома частка населення старшого віку.
МОЖЛИВОСТІ О (ЗОВНІШНІ)	ЗАГРОЗИ Т (ЗОВНІШНІ)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Поглиблення інтеграції з ЄС, відкриття ринків країн ЄС, зростання попиту на продукти харчування стимулюватиме їх вирощування та створення переробки. 2. Використання місцевих природних ресурсів для створення підприємств (виготовлення цегли, пелетів з відходів агропродукції, щебеневі продукції тощо). 3. Участь в Державних, регіональних Програмах, у Європейських проектах розвитку громад, залучення коштів міжнародної матеріальної допомоги, Фонду регіонального розвитку для поліпшення стану інфраструктури громади. 4. Зростання попиту на туризм оздоровчого, світоглядного та рекреаційного характеру в Україні та світі. 5. Продовження державного курсу децентралізації та посилення фінансової підтримки об'єднаних громад. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Згорання державних реформ та підтримки децентралізації. 2. Зниження рівня життя через фінансову та економічну кризи, знецінення національної грошової одиниці. 3. Військовий стан в Україні. 4. Нестабільність державного законотворення, зокрема в податковій системі призведе до збільшення тіньового підприємництва. 5. Високий рівень корупції - несприятливий інвестиційний клімат 6. Непосильне перекидання на місцеві органи самоврядування державних функцій соціального захисту населення. 7. Зростання цін на енергоносії – додаткові видатки з бюджету. 8. Екологічні та техногенні катастрофи.

Джерело: складено за матеріалами [26]

За результатами проведеного SWOT-аналізу Старосинявської ОТГ визначено три базові напрями концентрації зусиль громади, які ґрунтуються на амбітному баченні майбутнього соціально-економічного розвитку громади і на трьох ретельно відібраних стратегічних напрямках, в кожному з яких визначено стратегічні та операційні цілі (таблиця 2.11).

- «економічний розвиток території, оскільки використовуючи процеси реформування економіки нашої держави та наявний у громади потенціал, який ще до кінця не досліджений та не задіяний, можна досягти значних позитивних результатів у цій сфері» [стратегія ОТГ]. Генеруючим фактором сприяння економічному розвитку ОТГ є повноцінне використання наявних ресурсів (земельних, водних, лісових і ін.) на користь громади з метою забезпечення її фінансової стабільності. Для повноцінного використання ресурсного потенціалу необхідно: забезпечити впорядкування містобудівної документації та інвентаризації ресурсів для створення продукту для місцевого та зовнішнього інвестора, формування привабливого інвестиційного клімату та полегшення ведення бізнесу. Громада має стати відкритою для інвестицій з акцентом на підприємства переробки сільськогосподарської сировини та виробництва харчових продуктів. Крім того, Старосинявська ОТГ має значну кількість історичних пам'яток, рекреаційних та природних об'єктів, а тому необхідно активно та ефективно використовувати туристичний потенціал. Тому громаді необхідно формувати позитивний імідж та створити привабливий бренд на основі своєї унікальності та конкурентних переваг. Паралельно необхідно популяризувати інвестиційні можливості та продукти громади на внутрішньому та зовнішньому ринках, проводити рекламу інвестиційних ресурсів та оприлюднювати умови для розміщення інвестицій на території громади, формувати імідж громади як території зі сприятливим інвестиційним кліматом та спроможною владою до плідної співпраці на паритетних умовах задля покращення рівня та якості життя населення;

- «розвиток інфраструктури та сфери комунальних послуг, оскільки саме тут існує найбільше відставання у якості життя громадян, що призводить до негативних соціальних та демографічних наслідків, але, разом з тим, території громади мають великі можливості та потенціал для залучення інвестицій» [26].

Таблиця 2.11 - Стратегічні та операційні цілі розвитку Старосинявської ОТГ

Стратегічні напрями	Операційні цілі
Економічний розвиток території	<ol style="list-style-type: none"> Підвищення конкурентоздатності території громади: <ul style="list-style-type: none"> - використання наявного ресурсного потенціалу території для економічного розвитку; - формування сприятливого середовища для залучення інвестицій. Розвиток малого та середнього бізнесу, ріст доходів домогосподарств населення: <ul style="list-style-type: none"> - ефективна діяльність особистих селянських господарств; - розвиток підприємництва; - розвиток світоглядного, зеленого та спортивного туризму
Розвиток інфраструктури та сфери комунальних послуг	<ol style="list-style-type: none"> Поліпшення об'єктів інфраструктури для підвищення стандартів життя населення: <ul style="list-style-type: none"> - доступність та якість транспортного сполучення, належне водо- забезпечення та водовідведення; - благоустрій населених пунктів. Вдосконалення сфери надання та споживання житлово-комунальних послуг: <ul style="list-style-type: none"> - забезпечення належної матеріально-технічної бази для надання якісних комунальних послуг; - політика енергетичної незалежності та економії ресурсів
Розвиток людського ресурсу громади	<ol style="list-style-type: none"> Якісна освіта, високий культурний рівень, патріотичне виховання молоді: <ul style="list-style-type: none"> - надання якісних освітніх послуг; - естетичне та духовно- патріотичне виховання молоді, становлення її активної громадської позиції. Збереження людського капіталу: <ul style="list-style-type: none"> - ефективне медичне обслуговування та збільшення періоду активного способу життя громадян; - належний соціальний захист громадян та сімей, що потребують державної підтримки; - безпека проживання та захист громадян; Активна громада та довіра до влади: <ul style="list-style-type: none"> - ефективний зв'язок між громадянами та владою; - підтримка громадської активності

Джерело: складено за матеріалами [26]

В рамках розвитку інфраструктури Старосинявської ОТГ першочергово мають бути враховані такі складові як транспорт, житлово-комунальне господарство, енергетика, рекреаційна система та екологія, проведено оптимізацію мережі бюджетних закладів та соціальних установ, створено умови для надання якісних послуг, що є одними із найбільш важливих систем для нормального проживання населення. А створення

прозорого та дієвого механізму стимулювання ідей та ініціатив розвитку громади, має важливе значення, оскільки дозволить громадян відчувати себе рівноправною частиною громади на рівні з місцевим самоврядуванням, гвинтиком механізму, від якого також залежить загальний розвиток ОТГ;

- «розвиток людського ресурсу громади, оскільки дуже важливо щоб разом із розвитком та поліпшенням матеріальних основ території, розвивався і людський потенціал, зокрема в питаннях участі в управлінні територією, виховання творців свого краю та держави, поліпшення освітнього та культурного рівня, збереження духовних джерел та ідентичності» [26]. Найважливішими факторами для забезпечення розвитку людського ресурсу ОТГ є здоров'я жителів, доступність та якість освіти, фактичний дохід громадян, умови проживання і відпочинку. А тому забезпечення якісної освіти і медицини, соціального обслуговування незахищених верств населення, стимулювання до здорового способу життя, естетичного та духовно-патріотичного виховання і розвитку молоді є досить важливими факторами, які спрямовані на формування самосвідомості прийдешнього людського потенціалу, від якого залежить майбутня доля громади та її розвиток.

Оцінку спроможності Старосинявською ОТГ забезпечити реалізацію стратегічних завдань розвитку проведемо на основі критеріїв зазначених в таблиці 1.2 роботи, визначених Методикою формування спроможних територіальних громад [19], що характеризують основні її соціально-економічні показники і безпосередньо впливають на розвиток відповідної громади (таблиця 2.12).

Розраховані значення узагальнюючого оціночного показника рівня спроможності Старосинявської ОТГ попадають в шкалу від 3,9 до 5 і вказують на високий рівень спроможності, однак вони відповідають найнижчому рівню градації, що при неефективному фінансовому управлінні може привести до зниження рівня фінансової спроможності.

Таблиця 2.12 – Критеріальна оцінка рівня спроможності Старосинявської ОТГ в 2020-2022 роках

Найменування критерію	Показник по ОТГ			Числове значення критерію по ОТГ		
	2020р.	2021р.	2022р.	2020р.	2021р.	2022р.
1. Чисельність населення, що постійно проживає на території спроможної територіальної громади, осіб	19993	18771	18378	1	1	1
2. Чисельність учнів, що здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти, розташованих на території спроможної територіальної громади, осіб	1502	1468	1572	1	1	1
3. Площа території спроможної територіальної громади, кв. км	662,22	662,22	662,22	1	1	1
4. Індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади	0,7	0,7	0,8	0,6	0,6	0,6
5. Частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади (з трансфертами), %	18,0	17,7	19,8	0,3	0,3	0,3
УЗАГАЛЬНЮЮЧИЙ ОЦІНОЧНИЙ ПОКАЗНИК РІВНЯ СПРОМОЖНОСТІ ОТГ				3,9	3,9	3,9

Таким чином, реалізація визначених стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку Старосинявської ОТГ в умовах децентралізації та воєнного стану має будуватися та реалізуватися на розвитку наступних напрямів та джерел фінансового забезпечення, а саме:

- розробленні чи коригуванні діючих галузевих цільових програм із деталізацією шляхів досягнення конкретних завдань і заходів та їх забезпеченням необхідними обсягами і джерелами фінансування;
- «планування відповідних завдань та заходів в щорічному Плані соціально-економічного розвитку Старосинявської селищної ради» [26];
- активній участі ОТГ в державних та регіональних Програмах з відповідними пріоритетними галузевими напрямами та сферами діяльності;
- залучення на фінансування стратегічних проектів та заходів коштів субвенції ОТГ на розвиток інфраструктури громади;

- залучення на фінансування стратегічних проектів та заходів коштів Державного фонду регіонального розвитку;
- залучення на фінансування стратегічних проектів та заходів коштів програм, фондів та проектів міжнародної технічної допомоги;
- залучення на фінансування стратегічних проектів та заходів коштів суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм, що провадять фінансово-господарську діяльність на території ОТГ, благочинних фондів та організацій;
- залучення на фінансування стратегічних проектів та заходів на умовах співфінансування та на добровільних умовах коштів мешканців громади.

Загалом слід відмітити, що «головним наслідком війни для територіальних громад стало скорочення обсягу фінансових ресурсів, доступних для фінансування інвестиційних проектів та зменшення наповнюваності бюджетів» [16]. А тому для подолання проблем та негативних наслідків необхідно стратегічні напрями розвитку спрямовувати на підвищення рівня податкоспроможності громад шляхом забезпечення зростання власних надходжень (особливо податкових), залучення інвестицій в економіку громад та передбачити реалізацію місцевих програм підтримки та розвитку в контексті забезпечення їх сталого соціально-економічного розвитку за пріоритетними напрямками.

Висновки

В кваліфікаційній роботі проведено дослідження сучасного стану фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації за матеріалами управління фінансів виконавчого комітету Старосинявської селищної ради Хмельницького району Хмельницької області.

Бюджетна децентралізація та адміністративно-територіальна реформа дозволили створити спроможні територіальні громади, призвели до системної трансформації бюджетного процесу на місцевому рівні, сприяли підвищенню рівня податкоспроможності, стійкості та самодостатності місцевих бюджетів. Саме це дозволяє територіальним громадам протистояти російській агресії та вистояти в складний період для України.

Спроможними територіальними громадами визнаються територіальні громади (сіл, селищ, міст), які за результатами добровільного об'єднання (добровільного приєднання до ОТГ) здатні самостійно або через відповідні ОМС забезпечити «належний рівень надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [19].

Функціонування ОМС забезпечує їх легітимність та достатні фінансові ресурси, які є надзвичайно важливим видом ресурсного забезпечення громади. Сучасні підходи до класифікації джерел фінансових ресурсів дозволяють виділити бюджетні, кредитні, грантові, інвестиційні та інші їх види.

Базовими складовими концептуальної моделі фінансового забезпечення розвитку територіальних громад є цілі, принципи, функції та елементи механізму її реалізації, які направлені на забезпечення формування

матеріальної та фінансової бази їх соціально-економічного розвитку; розвиток наявних та пошук нових джерел наповнення місцевих бюджетів шляхом використання потенціалу розвитку ТГ; забезпечення оптимального використання наявних ресурсів; створення передумов для результативної взаємодії ОМС, населення, суб'єктів господарювання, громадських організацій та позабюджетних фондів для розвитку ТГ, а також ефективних взаємовідносин управлінських органів різних рівнів.

Наскільки стійким є місцеве самоврядування в Україні, здатне гідно протистояти існуючим викликам, зокрема й у фінансовій сфері, і навіть в умовах воєнного стану показав 2022 рік. Оцінка фінансового стану місцевих бюджетів в Україні показала, що процес децентралізації дав свої позитивні зрушення, які підтверджуються зростанням доходів місцевих бюджетів за рахунок нарощення податкових надходжень та зменшення трансфертних платежів. Це свідчить про підвищення рівня фінансової спроможності та фінансової автономії місцевих бюджетів. Зважаючи на пріоритетність видатків і вимоги військового стану в Україні, органи місцевого самоврядування першочергово здійснили скорочення всіх непершочергових видатків за рахунок коштів спеціального фонду, що пов'язано зі скороченням фінансування тих регіонів, в яких ведуться активні бойові дії. Крім того скорочено капітальні видатки та загалом оптимізовано видаткову частину місцевих бюджетів. Як результат в 2021-2022 р.р. виконання місцевих бюджетів було забезпечено з профіцитом, який склав 11,03 млрд та 69,89 млрд грн відповідно, тоді як в 2020 р. результат виконання місцевих бюджетів фіксував дефіцит на рівні 6,85 млрд грн.

Старосинявська територіальна громада створена відповідно до рішення сесії Старосинявської селищної ради від 12.08.2015р. №1 та рішення Хмельницької обласної ради 13.08.2015 р. за № 22-33/2015. У 2022 р. До селищного бюджету Старосинявської ОТГ надійшло 165,9 млн грн доходів, що на 2,2 % менше у порівнянні з 2021 р.. Це пов'язано із скороченням обсягів офіційних трансфертів у 2022 р. на 15,95 млн грн. Найбільшу питому вагу в доходах місцевих бюджетів 2022 р. становлять податкові надходження 393,47 млрд грн, або 70,88% всіх надходжень. Хоча

офіційні трансферти до бюджету ОТГ скоротилися, їх обсяг залишається значним і складає 136,97 млрд грн, або 24,68 %, тобто майже чверть всіх надходжень. Обсяг власних надходжень ЗФ селищного бюджету у розрахунку на одного жителя ОТГ за 2022 р. склав 5801,7 грн, і зріс в порівнянні з 2021 роком на 752,3 грн. У 2021 р. обсяг власних надходжень на одного жителя становив 5049,4 грн, що більше 2020 р. на 904,1 грн. Відмічаємо також зростання загального обсягу місцевих податків, що надійшли до бюджету Старосинявської ОТГ в 2020-2022 р.р., а саме з 24,89 млн грн до 32,42 млн грн, зокрема 4 82 млн грн в 2021 р. в порівнянні з 2020 р. (або на 9,12%), та на 2,71 млн грн в 2022 р. в порівнянні з 2021 р. (або на 19,37%).

В складі видатків бюджету Старосинявської ОТГ в 2020-2022 роках найбільшу частку складають видатки на освіту – 83,15 млн грн -105,09 млн грн, або 59,85% - 63,26% відповідно. Видатки на галузь «Державне управління» за 2022 р. в порівнянні з 2021 р. скоротилися на 1,39 млн грн, або на 4,8%. В структурі видатків 2022 року це становить 15,97% загального обсягу видатків місцевого бюджету. В 2022 р. на охорону здоров'я спрямовано з бюджету 8,86 млн грн, що складає 5,33% загального обсягу видатків. В порівнянні з 2021 роком даний показник зріс на 1,04 млн грн, або на 13,3%. На економічну діяльність з бюджету Старосинявської ОТГ в 2022 році спрямовано всього 0,72 млн грн, що менше показника 2021 року на 8,49 млн грн, що пов'язано зі скороченням капітальних видатків в умовах військового стану.

За результатами проведеного SWOT-аналізу Старосинявської ОТГ нами визначено три базові напрями подальшого розвитку громади - економічний розвиток території, розвиток інфраструктури та сфери комунальних послуг, розвиток людського ресурсу громади, які ґрунтуються на амбітному баченні майбутнього соціально-економічного розвитку громади. Проведена в роботі критеріальна оцінка та розраховані значення узагальнюючого оціночного показника рівня спроможності Старосинявської ОТГ попадають в шкалу від 3,9 до 5 і вказують на високий рівень її

спроможності, однак вони відповідають найнижчому рівню градації, що при неефективному фінансовому управлінні може привести до зниження рівня фінансової спроможності.

Отже, фінансове забезпечення розвитку Старосинявської ОТГ в контексті реалізації реформи бюджетної децентралізації спрямовується на оптимальний розподіл повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; доступність і якість надання публічних послуг; створення належних матеріальних, фінансових і організаційних умов для забезпечення виконання ОМС власних і делегованих повноважень. Реалізація визначених стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку Старосинявської ОТГ в умовах децентралізації та воєнного стану має будуватися та реалізуватися на розвитку наступних напрямів та джерел фінансового забезпечення, а саме: чіткому плануванню відповідних завдань та заходів; розробленні чи коригуванні діючих галузевих, державних та регіональних цільових програм за відповідними пріоритетними галузевими напрямами та сферами розвитку ОТГ; залученні на фінансування стратегічних проектів та заходів, що реалізуються в ОТГ різних джерел: коштів субвенції ОТГ на розвиток інфраструктури громади, Державного фонду регіонального розвитку, коштів суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм, що провадять фінансово-господарську діяльність на території ОТГ та коштів мешканців громади, благодійних фондів та організацій, міжнародної технічної допомоги, проведення співфінансування проектів та програм на добровільних умовах.

Для подолання проблем та негативних наслідків війни, забезпечення розвитку громад, в яких не ведуться військові дії необхідно стратегічні напрями розвитку спрямовувати на підвищення рівня податкоспроможності громад шляхом забезпечення зростання власних надходжень (особливо податкових), залучення інвестицій в економіку громад та передбачити реалізацію місцевих програм підтримки та розвитку в контексті забезпечення їх сталого соціально-економічного розвитку за пріоритетними напрямами.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Дата оновлення: 06.05.2023. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 29.05.2023)
2. Васильченко Г. Планування розвитку територіальних громад Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко. - Асоціація міст України. К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.
3. Галько І.М. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації/ І.М.Галько // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр., 2017. - Вип. 6(128). - С. 127-131.
4. Глазов О. М. Нормативно-правове забезпечення співробітництва територіальних громад України: глобальний вимір / О.М. Глазов // Innovation and Sustainability. - 2022. - № 2. - С. 184-190.
5. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021- 2027 роки та план заходів з її реалізації [Електронне видання]: Постанова Кабінету Міністрів України 05.08.2020 р. №695. Дата оновлення: 05.08.2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.06.2023).
6. Державний веб-портал бюджету для громадян [Електронне видання]. Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 03.06.2023).
7. Децентралізація в Україні. Офіційний сайт [Електронне видання]. – Режим доступу : <https://decentralization.gov.ua/> (дата звернення: 03.06.2023).
8. Джурик Х. Б. Побудова ефективної стратегії управління фінансами об'єднаних територіальних громад / Х.Б.Джурик // Ефективна економіка, 2019. - № 8. – Режим доступу:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7230> (дата звернення: 01.06.2023).

9. Європейської хартії місцевого самоврядування м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року [Електронне видання]: Ратифіковано Законом №452/97-ВР від 15.07.97. Дата оновлення: 16.11.2009. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 01.06.2023).

10. Куценко Т. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління/ Т.Куценко, Я.Сіренко. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/197277715.pdf>

11. Кириленко О. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О.Кириленко, Б.Малиняк, В.Письменний, В.Русін. - Асоціація міст України. К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.

12. Крайник О. П. Фінансове стимулювання розвитку територіальних громад / О. П. Крайник // Ефективність державного управління, 2020. - Вип. 1(62). - Ч. 2. - С. 203-212.

13. Міністерство фінансів України [Електронне видання]. Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/> (дата звернення: 03.06.2023).

14. Павлович-Сенета Я.П. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування/ Я.П.Павлович-Сенета, Н.Я.Лепіш // Аналітично-порівняльне правознавство, 2022. - №4. – Режим доступу: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267567/263393> (дата звернення: 17.05.2023)

15. Пилипенко Я.В. Механізм забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування / Я.В. Пилипенко // Право та державне управління, 2021. - №1. - С.243-250.

16. Подзізей О.О. Фінансове забезпечення відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні / О.О. Подзізей, Т.І. Коробчук // Економіка та суспільство, 2023. - Вип. 48. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2188> (дата звернення: 07.06.2023)

17. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронне видання]: Закон від 05.02.2015 р. № 157-VIII. Дата оновлення: 14.05.2020. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.05.2023)

18. Про засади державної регіональної політики [Електронне видання]: Закон від 05.02.2015 р. № 156-VIII. Дата оновлення: 31.03.2023. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 29.05.2023)

19. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад [Електронне видання]: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. №214. Дата оновлення: 31.01.2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#n157> (дата звернення: 05.05.2023)

20. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронне видання]: Закон від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Дата оновлення: 31.03.2023. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.04.2023)

21. Про Порядок розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку [Електронне видання]: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 р. №1186. Дата оновлення: 01.02.2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.05.2023)

22. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [Електронне видання]: Указ Президента України 30.09.2019р. №722/2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.06.2023)

23. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / Г. А. Борщ та ін. Київ, 2017. - 107с.

24. Реформа місцевого самоврядування та децентралізація влади [Електронне видання]: Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://rpr.org.ua/groups-rpr/04detsentralizatsiya/> (дата звернення: 15.05.2023).

25. Старосинявська селищна рада [Електронне видання]. Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://starosynjavska-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2023)

26. Стратегія розвитку Старосинявської селищної об'єднаної територіальної громади на 2021-2025 роки [Електронне видання]. – Режим доступу: https://rada.info/upload/users_files/04402824/docs/8d2ce89101c8b8179e35f7402f814a3d.pdf (дата звернення: 05.06.2023)

27. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронне видання]: Ратифіковано Законом №1678-VII від 16.09.2014. Дата оновлення: 25.10.2022. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 29.05.2023)

28. Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів: колективна монографія / за заг. ред. Варцаби В.І. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. - 431с.

29. Форкун І.В. Сучасні підходи до класифікації джерел фінансових ресурсів територіальних громад / І.В.Форкун, В.С.Руденко. Матеріали Всеукраїнського економічного студентського форуму присвяченого 50-річчю факультету економіки і управління Хмельницького національного університету. - Хмельницький: РВЦ ХНУ, 2023. (здано до друку)

30. Nikiforow Petro. Zaopatrzenie finansowe rozwoju miast na Ukrainie: problemy i perspektywy / Petro Nikiforow, Iona Babuch // Acta Scientifica Academiae Ostroviensis – Режим доступу: <http://zn.wsbip.edu.pl/wydania/zeszyt2/sekcjaA/2.PDF> (дата звернення: 27.05.2023)

ДОДАТКИ